

Delotvornost građanskopravne zaštite u medijskim parnicama u Srbiji - slučaj „INFORMER“ -

Uvod

Povrede prava ličnosti, kršenje pretpostavke nevinosti, iznošenje i pronošnje neistina, predstavljaju samo deo sudske prakse Višeg suda u Beogradu u parnicama koje se vode na osnovu Zakona i javnom informisanju i medijima. Broj parnica koji se vodi pred ovim sudom se ne smanjuje; broj medija koji krše odredbe zakona je sve veći, a broj onih koji kontinuirano krše prava pojedinaca zajemčena ovim zakonom je sve konstantniji.

Viši sud je ustalio sudsku praksu u pogledu izricanja sankcija za povredu prava, a sudska praksa je postala predvidiva, kako u pogledu razloga za usvajanje tužbenih zahteva, tako i u pogledu visine naknade koja se dosuđuje zbog nanete štete.

Ispostavlja se da je ustaljena visina naknade štete sada postala problem jer nema odvrćajući efekat koji bi trebalo da poseduje. Čini se da pojedini mediji koji kontinuirano krše zakon to rade svesno, znajući da će im biti izrečena novčana kazna koju su spremni da plate, kako bi nastavili sa objavljivanjem informacija koje imaju lezionu sposobnost.

Dodatno, mediji koji krše zakon, ne samo da bez ikakvih prepreka učestvuju u dodeli sredstava na javnim konkursima opština i gradova, već ulaze u krug njihovih najvećih korisnika, što ih ohrabruje da nastave da krše zakonske odredbe i da iz sredstava poreskih obveznika plaćaju odštetne zahteve. Ovaj dobro smišljen mehanizam je doveo do toga da jedan od sudija Evropskog suda za ljudska prava dovede u pitanje delotvornost parničnog postupka za naknadu štete uzrokovane kršenjem Zakona o javnom informisanju i medijima.

Ova analiza je rezultat prethodno uočenih anomalija i ima za cilj da ukaže da parnični postupci u tzv. „medijskim sporovima“ nisu delotvorni ni efikasni pravni mehanizmi, odnosno da ne ostvaruju cilj zbog kojeg su uvedeni.

Presuda Evropskog suda za ljudska prava „*Gaši i drugi protiv Srbije*“

Evropski sud za ljudska prava (U daljem tekstu: ESLJP, Sud) je 6. septembra 2022. godine objavio presudu u predmetu „*Gaši i drugi protiv Srbije*“¹ koja je doneta po predstavi novinara i aktivista civilnog sektora iz Srbije zbog povrede slobode izražavanja

¹ Dostupno na sajtu sudske prakse ESLJP: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-219042>

zagarantovane članom 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima (U daljem tekstu: Konvencija). Podnosioci su se obratili ESLJP-u zbog propusta državnih organa da ispune svoju pozitivnu obavezu i zaštite ih od pretnji i medijske kampanje koja je vođena protiv njih, s obzirom na to da je njihova krivična prijava odbačena. Iz sadržine presude proističe da su ovu kampanju vodili dnevni list „INFORMER“ i televizija „PINK“. Sud je jednoglasno odbio predstavku podnosilaca zaključujući, između ostalog, da nacionalno zakonodavstvo predviđa niz pravnih lekova koji su podnosiocima stajali na raspolaganju kako bi zaštitili svoja prava, poput parničnog postupka za naknadu štete, objavljivanja odgovora/ispravke informacija ili obraćanje Regulatornom telu za elektronske medije.²

Uprkos jednoglasnoj odluci ESLJP-a, sudija Koskelo je dostavio saglasno izdvojeno mišljenje u kojem je obrazložio zbog čega je oklevao da glasa na isti način kao i većina. U sedmom i devetom paragrafu izdvojenog mišljenja, sudija Koskelo navodi:

7. U ovom kontekstu, dostupnost pribegavanja različitim građanskim pravnim lekovima sama po sebi možda neće biti dovoljna, posebno u smislu neophodnog efekta odvrćanja. Napominjem, na primer, da je u domaćoj parničnoj presudi pomenutoj u stavu 57. ove presude, dosuđena odšteta iznosila 100.000 srpskih dinara, što je ne više od otprilike 850 evra.

[...]

9. Po mom mišljenju, okolnosti slučaja, zajedno sa opštijim kontekstom, bile su takve prirode da su morale stvoriti povećanu obavezu kontrole od strane domaćih organa u vezi sa pozitivnim obavezama koje su za njih proizašle iz člana 10. S obzirom na vrlo ograničeno i površno obrazloženje (videti stav 18. presude), ostajem u nedoumici da li su domaći organi, prvenstveno tužilaštvo, zaista sprovedi dovoljno temeljnu procenu pritužbi podnosilaca predstavke, naročito u pogledu dela iz člana 148. Krivičnog zakonika. Pošto se ta odredba tiče krivičnog dela koje je predmet javnog tužilaštva, trebalo bi da se uzme u obzir čak i ako se na njega izričito nisu pozvali sami podnosioci predstavke.

Stav sudije Koskela sadržan u sedmom paragrafu izdvojenog mišljenja je predstavljao okidač za ovu analizu prakse domaćih sudova u pogledu parnica za naknadu štete u tzv. medijskim sporovima.

Relevantne presude Višeg suda u Beogradu i statistika

Višem sudu u Beogradu, koji je jedini nadležan da sudi parnice koje proisteknu iz Zakona o javnom informisanju i medijima, upućen je zahtev za pristup informacijama od javnog značaja u decembru 2022. godine. Zahtevom je tražena informacija o presudama koje su

² Videti §82 presude „Gaši i drugi protiv Srbije“.

donete u parnicama protiv štampanog i online izdanja lista „INFORMER“ u periodu od 1. januara 2015. godine do 8. decembra 2022. godine kao i njihovo dostavljanje. Tražilac je insistirao na tome da iznosi koji su dosuđeni ovim presudama budu javno dostupni za potrebe ove analize.

Viši sud u Beogradu je svojim dopisom od 20. decembra 2022. godine odgovorio da je u navedenom periodu ukupno rešeno 406 predmeta u kojima je učesnik „INSAJDER TIM“ D.O.O. Beograd. Od ovog broja predmeta je u 191. slučaju zaključeno poravnanje usvajanjem ili delimičnim usvajanjem tužbenog zahteva žrtava kršenja prava. Prema navodu suda, pravnosnažno je okončan 151 predmet u odnosu na ukupan broj od 191. predmeta.³

Viši sud u Beogradu je tražiocu naknadno dostavio ukupno 135 prvostepenih presuda, od kojih su 84 presude imale epilog i pred žalbenim većem. Za 51. presudu prvostepenog suda nisu dostavljene drugostepene odluke, shodno čemu se može zaključiti da te parnice još uvek nisu pravnosnažno okončane.

Na osnovu analize dostavljenih presuda proističe da je u periodu od 1. januara 2015. godine zaključno sa 8. decembrom 2022. godine „INSAJDER TIM“ D.O.O Beograd, odnosno štampano ili online izdanje lista „INFORMER“ obavezan da tužiocima isplati:

- ukupan iznos od 17.550.000,00 dinara na ime naknade nematerijalne štete po 135 donetih prvostepenih presuda;
- ukupan iznos od 9.384.092,00 dinara na ime naknade troškova postupka po 135 donetih prvostepenih presuda.

Po pravnosnažno okončanim parničnim postupcima, u periodu od 1. januara 2015. godine zaključno sa 8. decembrom 2022. godine „INSAJDER TIM“ D.O.O Beograd, odnosno štampano ili online izdanje lista „INFORMER“ obavezan da tužiocima isplati:

- ukupan iznos od 9.501.000,00 dinara na ime naknade nematerijalne štete po 84 donete drugostepene presude;
- ukupan iznos od 5.220.858,00 dinara na ime naknade troškova postupka po 84 donete drugostepene presude.

U parničnim postupcima koji su pravnosnažno okončani, prvostepenim presudama je, u periodu od 1. januara 2015. godine zaključno sa 8. decembrom 2022. godine, „INSAJDER TIM“ D.O.O Beograd, odnosno štampano ili online izdanje lista „INFORMER“ obavezan da tužiocima isplati:

³ Dopis Višeg suda Su II br. 17A 258/2022 od 20. decembra 2022. godine.

- ukupan iznos od 11.100.000,00 dinara na ime naknade nematerijalne štete po 84 donete prvostepene presude;
- ukupan iznos od 5.721.347,00 dinara na ime naknade troškova postupka po 84 donete prvostepene presude.

Apelacioni sud u Beogradu je u žalbenom postupku u 84 parnice, u ukupnom iznosu umanjio naknadu na ime nematerijalne štete za 1.599.000,00 dinara, odnosno na ime naknade troškova postupka za 500.489,00 dinara.

Konkursi za medije, kršenje kodeksa i odluke Saveta za štampu

Prema podacima do kojih su došao Centar za istraživačko novinarstvo Srbije, „INFORMER“ je u periodu od 2017. godine, zaključno sa majem 2018. godine dobio 10.950.000,00 dinara od ukupno 12 opština i gradova u Srbiji.⁴

Tokom 2019. godine je „INFORMER“ sa svojim izdavačem firmom "Insajder tim" i ćerkom firmom "Info it media" dobio više od 80.000 evra na konkursima lokalnih samouprava. Od ovog iznosa su navedene firme dobile 6.000.000,00 dinara samo u Beogradu.⁵

Tokom 2021. godine, „INFORMER“ je dobio 136.000,00 evra novca iz budžeta kroz medijske konkurse i reklamne ugovore (Pokrajinski sekretarijat za zdravstvo, Državna lutrija Srbije, EPS, Turistička organizacija Srbije, Grad Kikinda i RTS).⁶

Od početka 2020. godine do septembra 2022. godine, „INFORMER“ je dobio najmanje 18.300.000,00 dinara na medijskim konkursima opština i gradova širom Srbije. Od ove sume, grad Beograd je dodelio skoro 17.000.000,00 dinara, a novac su davali Novi Sad i Pančevo (po 500.000,00 dinara), Kikinda (200.000,00 dinara), Odžaci i Sombor (po 100.000,00 dinara).⁷

Ovo je samo deo informacija o prihodima koje je „INFORMER“ ostvario preko medijskih konkursa koje raspisuju opštine i gradovi u Srbiji, a koje su dostupne na internetu.

Sa druge strane, Savet za štampu je u periodu od marta 2022. godine zaključno sa februarom 2023. godine listu „INFORMER“ izrekao sedam javnih opomena zbog kršenja

⁴ Dostupno na: <https://www.cins.rs/milioni-sa-medijskih-konkursa-za-srpski-telegraf-i-informer/>

⁵ Dostupno na: <https://www.021.rs/story/Info/Srbija/232081/Tabloidi-dobili-desetine-miliona-iz-budzeta-uprkos-3000-prekrsaja.html>

⁶ Dostupno na: <https://autonomija.info/raskrikavanje-milion-evra-iz-budzeta-u-2021-otislo-proizvodjacima-laznih-vesti/>

⁷ Dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/koliko-je-informer-za-dve-godine-dobio-drzavnog-novca-cins-podseca-na-finansiranje-medija-koji-konstantno-krsi-kodeks/>

Kodeksa novinara.⁸ Ovaj medij nije prihvatio nadležnost Saveta za štampu, pa shodno tome nije u obavezi da objavi javnu opomenu koja mu je izrečena.

Zaključak

Analiza presuda donetih protiv kompanije „INSAJDER TIM“ D.O.O. Beograd, odnosno štampanog ili online izdanja lista „INFORMER“ pokazuje da je u periodu od skoro punih sedam godina, ovo pravno lice pravnosnažno obavezano da isplati ukupan iznos od 9.501.000,00 dinara na ime naknade nematerijalne štete i 5.220.858,00 dinara na ime naknade troškova postupka.

Nasuprot ovom podatku, stoji podatak da je samo grad Beograd, u periodu od početka 2020. godine do septembra 2022. godine, dodelio listu „INFORMER“ skoro 17.000,000,00 dinara, što je više nego dovoljno da isplati sve obaveze po pravnosnažnim presudama, kako po osnovu pričinjene štete, tako i po osnovu troškova postupka u prethodnih sedam godina.

Novac koji se dodeljuje na medijskim konkursima predstavlja novac poreskih obveznika, što vodi zaključku da građani plaćaju kazne umesto onog ko štetu uzrokuje.

Zakon o javnom informisanju i medijima nije predvideo nikakvo rešenje kojim bi se onemogućilo pravo učestvovanja na medijskim konkursima onima koji ga krše, što omogućava listu „INFORMER“ da i dalje ravnopravno učestvuje u raspodeli javnih sredstava.

Viši sud u Beogradu koji isključivo sudi ove parnice, i dalje izriče gotovo istovetnu novčanu sankciju ovom listu, iako je očigledno da tako izrečene sankcije nemaju odvratajući efekat od kršenja zakona. Izostanak adekvatne sankcije za posledicu ima to da ovaj dnevni list nastavlja da krši zakon istim intenzitetom, svestan činjenice da će tako izrečene kazne platiti bez problema.

Zakon o javnom informisanju i medijima u članu 119 daje pravo oštećenom da od izdavača tužbom zahteva deo dobiti ostvarene objavljivanjem informacije, odnosno zapisa srazmerno tome koliko je objavljivanje doprinelo ostvarenju dobiti, nezavisno od drugih sredstava pravne zaštite koja tom licu stoje na raspolaganju u skladu sa odredbama ovog zakona. Ovo pravo oštećenom stoji na raspolaganju ukoliko mu je objavljenom informacijom, odnosno zapisom povređeno lično dostojanstvo, autentičnost, odnosno privatnost. U ovom trenutku nema nijedne presude koja bi potvrdila da je ovaj član zakona ikada primenjen.

Prethodno izneto opravdava stav sudije Koskela koji je zaključio da dostupnost pribegavanja različitim građanskim pravnim lekovima sama po sebi, van svake razumne

⁸ Dostupno na: [Ko je prekršio Kodeks u poslednjih 12 meseci – Savet za štampu \(savetzastampu.rs\)](http://savetzastampu.rs)

sumnje, nije dovoljna, posebno u smislu neophodnog efekta odvraćanja. U tom smislu, potrebne su adekvatne reakcije organa vlasti, kako sudova, tako i dopune zakona.

Preporuke

Analiza sudske prakse, podataka o dobijanju sredstava na medijskim konkursima i odluka Saveta za štampu pokazuje da je potrebno preduzeti nekoliko koraka:

- Dopuna glave III Zakona o javnom informisanju i medijima koja reguliše sufinansiranje projekata u oblasti javnog informisanja radi ostvarivanja javnog interesa tako što bi se ograničilo ili onemogućilo pravo učešća na konkursima onim medijima koji su pravnosnažno osuđivani za kršenje zakona.
- Pooštavanje novčanih sankcija medijima koji kontinuirano krše odredbe Zakona o javnom informisanju i medijima kako bi one imale odvraćajući efekat i obezbedile da ovaj pravni mehanizam bude delotvoran i efikasan.
- Razmotriti primenu člana 148 Krivičnog zakonika koji sankcioniše povredu slobode govora i javnog istupanja u situacijama kada povrede prava oštećenih prevazilaze zaštitu koja im se mogla pružiti u građanskom postupku.

Može se pretpostaviti da bi primena prve dve preporuke već dala dovoljan rezultat i onemogućila ili značajno smanjila prostor da dnevni list „INFORMER“, kao i drugi mediji koji ulaze u krug najčešće tuženih pred Višim sudom u Beogradu zbog povrede Zakona o javnom informisanju i medijima, nastave da krše zakon. Odvraćajući efekat bi bio postignut i bez primene treće preporuke koja bi se primenjivala samo u izuzetnim situacijama koje opravdavaju krivičnopravnu zaštitu.

Prva preporuka zavisi isključivo od volje zakonodavnog tela, dok za drugu nije potrebna promena propisa, već spremnost sudija da sankcionišu tzv. „povratnike“ u kršenju zakona.